

Lekce 2

Členy a co vyjadřují

Koptština rozlišuje:

dvě *čísla*: singulár, plurál;

dva *gramatické rody*: maskulinum, femininum;

dva druhy/způsoby *determinace*: neurčitý, určitý;

Tato rozlišení jsou vyjádřena

1. v zájmenech:

neurčité zájmeno: **ⲟⲮⲁ** = někdo (sg. m.) **ⲟⲮⲉⲓ** = někdo (sg. f.);

určité (ukazovací) zájmeno: **ⲡⲁⲓ** = tento¹ (sg. m.) **ⲧⲁⲓ** = tato (sg. f.) **ⲛⲁⲓ** = tito/tyto (pl.).

2. v členech:

neurčitý člen: **ⲟⲮ-** = [angl. „a“] (sg.) **ⲫⲉⲛ-** = [some]² (pl.);

určitý člen: **ⲡ-** = (urč. čl. sg. m.) **ⲧ-** = (urč. čl. sg. f.) **ⲛ-/ⲛ-** = (urč. čl. pl.) (Také **ⲡⲉ-** **ⲧⲉ-** **ⲛⲉ-**); určitý (ukazovací) člen: **ⲡⲉⲓ** = tento (urč. čl. sg. m.) **ⲧⲉⲓ** = tato (urč. čl. sg. f.) **ⲛⲉⲓ** = tito/tyto (urč. čl. pl.).

Rod není vyjádřen v plurálu ani v neurčitém singulárním členu **ⲟⲮ-**.

Rod.

Každé podstatné jméno má rod, mužský nebo ženský. Rod není vyjádřen formou substantiva, ale lze ho vidět, když substantivum má určitý člen sg.

ⲡ-ⲟⲮⲟⲉⲓⲛ světlo

ⲧ-ⲛⲉ pravda

¹ This one.

² V angličtině se často neurčitý plurál vyjadřuje vynecháním členu před plurálním substantívem: a house (sg.), houses (pl.).

Je třeba učit se nazpaměť každé substantivum s jeho určitým členem sg. (**π-Ρ̄ΜΑΟ** bohatý člověk).

Rod substantiva označujícího lidi (a vlastní jména) odpovídá pohlaví.

π-ΕΙΩΤ (m.) = otec

τ-ΜΑΛΥ (f.) = matka

Řecká maskulina a feminina podržují tentýž rod v koptštině; řecká neutra jsou v koptštině maskulina.

π-ΛΑΟС (m.) = lid ὁ λαός

τ-СΑΡΞ (f.) = maso ἡ σάρξ

π-СΩΜΑ (n.) = tělo τὸ σῶμα

Každý slovesný infinitiv se může použít jako mask. subst.

ΩΝ̄ (inf.) = žít, **π-ΩΝ̄** (mask. p.m.) = život.

Jinak je rod substantiva nepredikovatelný.

Několik substantiv se vyskytuje ve formálních párech vyjadřujících biologické pohlaví: **ῤΡΟ**, **ῤΡΩ** = císař, císařovna; **СΟΝ**, **СΩΝΕ** = bratr, sestra.

Několik málo substantiv se může používat s urč. čl. jak mask. tak i fem.: **ΠΧΟΕΙС**, **τΧΟΕΙС** = pan, pani; **ΠΖ̄Μ̄ΖΑΛ**, **τΖ̄Μ̄ΖΑΛ** = otrok/sluha, otrokyně/služebná.

Číslo.

V případě substantiv se rozlišení mezi sg. a pl. primárně vyjadřuje členem.

ΟΥ-ΡΩΜΕ = člověk, **ΖΕΝ-ΡΩΜΕ** = (nějací) lidé

π-ΡΩΜΕ = (ten) člověk, **ῃ-ΡΩΜΕ** = (ti) lidé

Avšak asi sto substantiv má také *zvláštní formu plurálu*, jejíž užití je fakultativní.

π-CON = (ten) bratr

ἄ-CON = (ti) bratři

NE-CNHY = (ti) bratři

ΠΕΙΩΤ (otec), **ἄΠΕΙΟΤΕ** (otcové); **ΠΧΟΙ** (lod'), **ἄΠΕΧΗΥ** (lodě) ...

Kolektivní substantivum (pojmenovává skupinu individuí, např. **π-ΜΗΗΨΕ** = zástup, **τ-ΠΟΛΙΣ** = město) přibírají singulární člen, ale jsou plurální, pokud se jedná o význam, a může se k nim odkazovat osobními zájmeny v plurálu. Např. **τ-ΠΟΛΙΣ ΤΗΡ-Σ ΑΥ-ΣΩΟΥΖ** = Pokud se jedná o celé město (sg.), oni (pl.) se shromáždili.

Determinace.

Může být ilustrována třemi kontrasty ve významu mezi neurčitými a určitými členy.

(a) neznámé versus známé

i. **ΟΥ-**: neznámé posluchači, ale známé mluvčímu, jako (např.) na začátku příběhu.

Byl muž (ΟΥ-ΡΩΜΕ), který měl dva syny ... (Lk 15,11)

ii. **π-**: známé nebo anticipované jak posluchačem, tak mluvčím.

A objevil se oblak (ΟΥ-ΚΛΟΟΛΕ) ... A z (toho) oblaku (ΤΕ-ΚΛΟΟΛΕ) vyšel hlas.

ΠΕ-ΠΝΕΥΜΑ ΕΤ-ΟΥΛΛΒ (ten) Duch Svatý

τ-Μῆτ-εΡΟ ἄ- ... (to) království (čeho) ...

(b) individuum versus třída

i. **ΟΥ-**: jeden nebo víc omezených/limitovaných příkladů (nějaké) třídy.

ΟΥ-ΡΩΜΕ = člověk, **ΖΕΝ-ΡΩΜΕ** = nějakí lidé

ΟΥ-ΜΟΟΥ = nějaká voda

ογ-εοογ = sláva (při nějaké/jedné zvláštní příležitosti)

ογ-νογβ = nějaké zlato nebo zlatá mince

ογ-οεικ = bochník chleba nebo nějaký chléb

ii. **π-**: druhový název (the class name) nějaké entity.

π-μοογ = voda (jako taková)

π-σοφος = mudrc/moudrá osoba (jako typ)

π-ρωμε = lidství

π-πονηρον = zlo (jako takové)

π-νογβ = zlato

Nebo název jedinečné entity.

τ-πε = obloha, nebe

πε-ζοογ = den

(c) běžné, obvyklé versus typické

i. **ογ-**: běžný případ.

π-θε π-ογ-ωηρε = jako dítě

ii. nejtypičtější případ.

π-νομος = Zákon

π-νογτε = Bůh

Alternativní formy jednoduchých členů.

(a) neurčitý sg. člen **ογ-** je nahrazován **γ-** po morfémech **α-** nebo **ε-**.

α-γ-δογμα ει εβολ = vyšlo nařízení (**ογ-δογμα**)

ε-γ-ζειτ = do jámy (**ογ-ζειτ**)

(b) prostý urč. čl. **π- τ- π-** je nahrazován dlouhým tvarem urč. čl. **πε- τε- νε-**

i. před subst., která začínají dvěma konsonanty, přičemž druhá z nich nemá supralineární čáru.

πε-πρεσβυτερος = starší, kněz

τε-χαρις [te-kharis] = dar

νε-προφητης = proroci

ii. před subst. začínajícími slabičnou souhláskou.

πεπε = chrám **πε-πιπε** = (ten) chrám

(a sylabická souhláska ztrácí svou supralineární čáru)

(c) pokud není nutné **νε-**, pak urč. čl. pl. **νη-** je nahrazen **μη-** před **π** nebo neslabičným **μ**.

μη-πονηρον = (ti) zlí (lidé/věci)

μη-μαλυ = (ty) matky

Vlastní podstatná jména

Vlastní jména – jména osob, míst, měsíců atd. – se většinou vyskytují bez členu a do značné míry se užívají jako určité zájmeno nebo fráze s urč. čl. (definite article phrase). Každé vlastní p. m. má rod. Tak např.:

ιωζαννης (m.) Jan – zachází se s ním jako s **παϊ** nebo **πρωμε**

μαρια (f.) Maria – zachází se s ní jako s **ταϊ** nebo **τεσριμε**

Avšak některá místní jména se vždy vyskytují s urč. čl. sg.:

τ-γαλιλαια = Galilea

π-ισραηλ (zkráceno **πηνλ**) = Izrael

θειρογσαλημ (zkráceno **θλημ**) = Jeruzalém

Vynechání členu

Vynechání členu (kde jinak by se vyskytoval urč. nebo neurč. člen) umožňuje mluvčímu být neutrální ohledně rodu, čísla a determinace. Vynechání členu se typicky vyskytuje:

(a) *stanovit/poskytnout obecný význam v složeném výrazu/vyjádření.*

†-ΒΑΠΤΙΣΜΑ = dát křest/křty, tj. (po)křtít

(b) *predikovat charakteristický rys někoho nebo něčeho.*

Bůh ho poslal jako vládce (**ΑΡΧΩΝ**).

(c) *v zobecněních.*

ΜΗΝΤΕ-ΠΡΟΦΗΤΗΣ ΤΑΕΙΟ = žádný/í // nějaký/cí prorok/ci nemá/ějí (žádnou/žádné) poctu/pocty

ΠΡΟΦΗΤΗΣ = prorok, proroci, jakýkoliv prorok

ΤΑΕΙΟ = pocta, pocty, jakákoliv pocta

(d) *v negativních výrazech/vyjádřeních.*

ΑΧΝ̄-ΦΟΒΟΣ = nebojácně (beze strachu, strachů)

ΜΠΗ̄-ΨΙΝΕ Ν̄ΣΑ-ΕΘΟΥ = nehledali jsme slávy/pocty (slávu/poctu, jakoukoliv slávu/poctu)

(e) *ve srovnáních a distributivních ideách.*

ΖΩΣ-ΠΡΟΦΗΤΗΣ jako prorok

ΚΑΤΑ-ΩΔΑ (v) každý svátek, svátek co svátek

Vynechání členu je také neutrální ohledně rodu. Proto odkaz na femininní substantivum bez členu se může udělat prostřednictvím sg. mask. osobního morfému **Ϝ**, protože mask. je obecný (neutrální) rod. Např. **ΑΓΑΠΗ Ε-ΝΑΛΛΑ-Ϝ Ε-ΤΑΙ** = větší lásku než tuto (Jn 15,13)

„Nulový člen“ („zero article“); symbol \emptyset .

V gramatické analýze vynechaný člen se nazývá „nulový člen“ (smysluplná nepřítomnost členu) a bude označovaná znakem (\emptyset), např. †- \emptyset ΒΑΠΤΙΣΜΑ. (+ ostatní příklady shora)

Fráze s členem (*the article phrase*)

Kombinace člen + subst., včetně nulového čl.

Určitá a neurčitá zájmena jako např. $\pi\alpha\acute{\iota}$ nebo $\omicron\upsilon\lambda\alpha$, vlastní p.m. a některé další členy jsou v gramatice zaměnitelné s touto frází.

„A“, „(a)nebo“, a genitivní spojení („of“).

Výrazy pro „a“ před frází s členem.

(a) $\gamma\iota$ - = a, užívá se před nulovým členem.

\emptyset ΜΑΕΙΝ $\gamma\iota$ - \emptyset ΨΗΡΕ = znamení a zázraky

\emptyset ΖΟΟΥΤ $\gamma\iota$ - \emptyset ΣΖΙΜΕ = muži a ženy

(b) $m\bar{n}$ - = a, užívá se před neurč. anebo urč. čl., nebo před neurč. anebo urč. zájmenem.

$\zeta\epsilon\eta$ - $\mu\alpha\epsilon\iota\eta$ $m\bar{n}$ - $\zeta\epsilon\eta$ - $\psi\eta\rho\epsilon$ = znamení a zázraky

\bar{m} - $\mu\alpha\epsilon\iota\eta$ $m\bar{n}$ - $\eta\epsilon$ - $\psi\eta\rho\epsilon$ = (ta) znamení a (ty) zázraky

$\eta\epsilon\acute{\iota}$ - $\mu\alpha\epsilon\iota\eta$ $m\bar{n}$ - $\eta\epsilon\acute{\iota}$ - $\psi\eta\rho\epsilon$ = tato znamení a tyto zázraky

(c) $\lambda\gamma\omega$ = a, užívá se za obou těchto podmínek

$\pi\epsilon$ - $\sigma\mu\omicron\upsilon\gamma$ $m\bar{n}$ - π - $\epsilon\omicron\omicron\upsilon\gamma$ $m\bar{n}$ - τ - $\sigma\omicron\phi\iota\alpha$ $\lambda\gamma\omega$ τ - $\epsilon\upsilon\chi\alpha\rho\iota\sigma\tau\iota\alpha$ = požehnání/chvála a sláva a moudrost a díkuvzdání

\emptyset ΜΑΕΙΝ $\lambda\gamma\omega$ \emptyset ΨΗΡΕ = znamení a zázraky

$\zeta\epsilon\eta$ - $\mu\alpha\epsilon\iota\eta$ $\lambda\gamma\omega$ $\zeta\epsilon\eta$ - $\psi\eta\rho\epsilon$ = znamení a zázraky

$\eta\epsilon\acute{\iota}$ - $\mu\alpha\epsilon\iota\eta$ $\lambda\gamma\omega$ $\eta\epsilon\acute{\iota}$ - $\psi\eta\rho\epsilon$ = tato znamení a tyto zázraky

(d) **Νῆμα** = doplněno osobním sufixem = a.

παυλος νῆμα-ν = Pavel a my

Výrazy pro “(a)nebo“ před frází s členem.

η = a, (a)nebo

εἴτε ... εἴτε = buď ... anebo

ἢ = anebo ještě, anebo (exkluzivně)

οὐδέ = ani

οὔτε ... οὔτε = ani ... ani

negace + **ἀλλὰ** = ne ... ale spíš/raději

Např.:

π-νομος η νε-προφητης = (ten) zákon a (ti) proroci

βαρβας ἢ-ἰς = Barabáš anebo Ježíš

οὔτε ὁ-ζουγτ οὔτε ὁ-ζιμε = ani muž ani žena

Genitivní vyjádření před frází s členem („of“).

(a) Obvykle je gen. vyjádření (velmi obecný druh vztahu) vyjádřeno **ῆ-** (**ῆ-** před **π φ φ**, anebo před neslabičným **μ**).

τ-μααγ ῆ-ἰς (tj. **ῆ-ἰησογς**) = matka Ježíše, Ježíšova matka

π-ἡ ῆ-ουπροφητης = (ten) dům [nějakého] proroka

ζεν-ωηρε ῆ-τεῖ-ζιμε = děti této ženy, nějaké z dětí této ženy

ζεν-ωηρε ῆ-τ-ζῆ-ζαλ = děti (té) otrokyně, nějaké z dětí (té) otrokyně

π-ἡ ῆ-π-χοεις = (ten) dům (toho) Pána

π-χοεις ῆ-π-ἡ = (ten) pán (toho) domu, vlastník domu

π-χοεις ῆ-π-εοογ ῆ-π-ταειο = (ten) Pán slávy a cti

τ-βομ ῆ-π-εοογ ῆ-τ-ῆ-π-ρο ῆ-π-χοεις = (ta) síla (té) slávy (toho) království (toho) Pána

(b) $\bar{\text{N}}\text{TE}$ - může se užívat k vyjádření přináležitosti – přirozeného vztahu části k celku, komponentu k systému, výsledku/následku k příčině. Dost zřídka.

$\bar{\text{M}}\text{-MELOC } \bar{\text{N}}\text{TE-}\pi\text{-C}\omega\text{MA}$ = části těla

$\text{OY-}\pi\text{OIC } \bar{\text{N}}\text{TE-}\tau\text{-}\gamma\text{ALILAI}$ = (nějaké) město Galileje

$\pi\epsilon\bar{\text{i}}\text{-OY}\chi\bar{\text{a}}\bar{\text{i}} \bar{\text{N}}\text{TE-}\pi\text{-NOY}\tau\epsilon$ = tato spása od Boha

Slovíčka

Rodina

$\pi\text{-}\rho\omega\mu\epsilon$	člověk, muž
$\pi\text{-}\rho\text{O}\text{OY}\tau$	samec, muž
$\tau\epsilon\text{-}\varsigma\text{ZIME}$, pl. $\rho\text{I}\text{O}\mu\epsilon$	samice, žena, manželka
$\pi\text{-}\epsilon\text{I}\omega\tau$, pl. $\epsilon\text{I}\text{O}\tau\epsilon$	otec, rodič
$\tau\text{-}\mu\alpha\lambda\gamma$	matka
$\pi\text{-}\varsigma\text{O}\eta$, pl. $\varsigma\eta\eta\gamma$	bratr, sourozenec
$\tau\text{-}\varsigma\omega\eta\epsilon$	sestra
$\pi\text{-}\omega\eta\rho\epsilon$	syn, dítě
$\tau\text{-}\omega\epsilon\epsilon\rho\epsilon$	dcera
$\pi\text{-}\omega\eta\rho\epsilon \omega\eta\eta$	dítě (mask.), malé dítě, chlapec
$\tau\text{-}\omega\epsilon\epsilon\rho\epsilon \omega\eta\eta$	dítě (fem.), malé dítě, děvče
$\pi\text{-}\rho\alpha\bar{\text{i}}$	manžel
$\tau\text{-}\rho\text{I}\mu\epsilon$, pl. $\rho\text{I}\text{O}\mu\epsilon$	manželka
$\pi\epsilon\text{-}\omega\beta\eta\rho$, pl. $\omega\beta\epsilon\epsilon\rho$	přítel
$\pi\text{-}\eta\bar{\text{i}}$	dům, stavení
$\pi\text{-}\rho\text{O}$	dveře, vchod, ústa
* $\pi\text{-}\rho\epsilon\theta\eta\text{NOC}$ ³	národ, lid
* $\pi\text{-}\lambda\lambda\text{OC}$	lid

³ Hvězdička označuje řecko-koptská slova.

Autorita, moc

Π-ΧΘΕΙC	pán
Τ-ΧΘΕΙC	paní
Π-ΖΜΖΛΛ	otrok, služebník
Τ-ΖΜΖΛΛ	otrokyně, služebnice
Τ-ΘΟΜ	moc, síla, schopnost
Τ-ΖΟΤΕ	strach
Π-ΕΘΟΥ	sláva
Π-ΤΑΕΙΟ	čest, pocta
Π-ΡΡΟ, pl. ΡΡΩΟΥ	král, císař
Τ-ΜΝΤ-ΡΡΟ, pl. ΜΝΤ-ΡΡΩΟΥ ⁴	království, císařství

Jiné

Π-, Τ-, Ν-	určitý člen („the“)
ΠΕ-, ΤΕ-, ΝΕ-	určitý člen („the“)
ΠΑΙ, ΤΑΙ, ΝΑΙ	tento, tato, tito
ΠΕΙ-, ΤΕΙ-, ΝΕΙ-	tento, tato, tito (ukazovací člen [demonstrative article] používaný jako Π-, Τ-, Ν-)
ΟΥ- (nebo Υ-), ΖΕΝ-	neurčitý člen („a, some, plural often untranslated“)
ΟΥΑ, ΟΥΕΙ, ΖΟΕΙΝΕ	někdo, některý
Ν- nebo Μ-	[připojení genitivu („of“)]
ΝΤΕ-	[připojení genitivu („of“)]
ΑΥΩ	a
ΖΙ-	a
ΜΝ-	a

⁴ Τ-ΜΝΤ-ΕΡΟ, pl. ΜΝΤ-ΕΡΩΟΥ

Cvičení

A.

- a. παῖ. οὔα. π-χοεῖς. οὔ-χοεῖς. τ-βom. οὔ-βom.
- b. ζεν-βom. ζεν-εοοὔ μῆ-ζεν-ταεῖo. ζεν-εοοὔ αὔω ζεν-ταεῖo. π-εοοὔ μῆ-π-ταεῖo.
- c. ^θεοοὔ ζι-^θταεῖo. ^θcon ζι-^θcωνε. παῖ μῆ-ναῖ. τεῖ-cζιμε μῆ-παῖ.
- d. οὔει. νεῖ-εῖoτε. ζοεῖνε. ῆ-εῖoτ. ῆ-εῖoτε. νεῖ-εῖoτ.
- e. πε-ωβηρ. νε-ωβηρ. νε-ωβεερ. ῆ-μῆτ-ῖρο. ῆ-μααὔ. τεῖ-μααὔ.
- f. π-ζαῖ μῆ-θῖμε. οὔ-ωηρε ωημ αὔω οὔ-ωεερε ωημ. ^θεοοὔ αὔω ^θταεῖo. ζοοὔτ ζι-cζιμε.
- g. πε-c.ρoc ῆ-ῖc πε-xc.

B.

- a. π-λαoc ῆ-π-χοεῖς. π-χοεῖς ῆ-π-λαoc.
- b. π-εοοὔ ῆ-τε-cζιμε. τ-ζῆζαλ ῆ-π-ῖρο. π-ζῆζαλ ῆ-νε-ῖρωοὔ.
- c. ῆ-ωηρε ῆ-τεῖ-cζιμε.
- d. νε-ωβηρ ῆ-τ-μῆτ-ῖρο ῆ-π-χοεῖς.
- e. ῆ-βom ῆ-τε-π-χοεῖς.
- f. π-ωηρε ῆ-π-ρωμε.
- g. τ-βom ῆ-τε-πεῖ-λαoc.
- h. π-λαoc ῆ-τεῖ-βom.